

سنجش میزان تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران (مطالعه موردی: شهر ایلام)

حسن حکمت‌نیا* - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور یزد
محمد ملکی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور تهران
میرنجف موسوی - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه
علیرضا افشانی - دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد

پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۰۸/۲۰   تأیید نهایی: ۱۳۹۵/۰۲/۰۴

چکیده

حکمروایی خوب شهری را می‌توان شیوه و فرایند اداره امور شهری با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و جامعه مدنی به‌منظور نیل به شهر سالم، باکیفیت و قابلیت زندگی بالا و توسعه پایدار شهری تعریف کرد. با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت کاربردی پژوهش، روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. هدف پژوهش، سنجش نواحی شهر ایلام به‌لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری است. محدوده جغرافیایی پژوهش، شهر ایلام است که در سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت آن برابر ۱۷۲۲۱۳ نفر بوده است. جامعه آماری تحقیق ۴۲۶۱۳ خانوار ساکن شهر ایلام و حجم نمونه ۳۹۷ نفر سرپرست خانوار است که با استفاده از فرمول کوکران و به روش تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. برای پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار ۰/۸۶ به‌دست آمده است. در این تحقیق، از هفت شاخص مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌محوری، عدالت، شفافیت و کارایی استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. ارزشگذاری متغیرها با بهره‌مندی از طیف لیکرت صورت گرفته است. براساس نتایج پژوهش، سطح تمام شاخص‌های حکمرانی خوب در شهر ایلام، پایین‌تر از سطح متوسط طیف لیکرت است؛ بنابراین، نواحی شهر ایلام به‌لحاظ این مؤلفه‌ها در وضعیتی نامطلوب قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: حکمروایی، حکمروایی خوب شهری، شهر ایلام، مدیریت شهری، نواحی شهری.

مقدمه

جامعه جهانی امروزه به این نتیجه رسیده است که مشکل عمده مدیریت شهری کمبود منابع مالی یا فناوری مدرن یا نیروی انسانی ماهر نیست، بلکه پیش و بیش از همه، مشکل اصلی در شیوه اداره این عوامل است (ترابی، ۱۳۸۳: ۶). در میان رویکردهای گوناگون مطرح شده در عرصه مدیریت شهری، حکمروایی خوب شهری از مطرح‌ترین رویکردهاست. این الگو در زمان حاضر در مجامع بین‌المللی و محافل کارشناسی تنها راه خروج از بن‌بست فقر و توسعه‌نیافتگی شهرها تلقی می‌شود و مدیریت شهری چاره‌ای جز اجرای آن ندارد. در نتیجه، در حال حاضر «حکمروایی خوب شهری» رویکردی است که اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت شهری معرفی می‌شود. مدیریت شهری در ایران به دلایلی چون تمرکزگرایی، برون‌زاد بودن برنامه‌ها و طرح‌های شهری، اقتصاد رانتی و مبتنی بر نفت تحت تأثیر دولت بوده است و مدام از مدیریت سیستمی و یک‌پارچه فاصله گرفته و در گرداب مدیریت بخشی و سلولی گرفتار آمده و همچنین از روند شهرنشینی و مسائل برآمده از شهرنشینی، عقب مانده و در دیدگاه‌ها و نگرش‌های از بالا به پایین گرفتار شده است (موحد و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۴۹). حکمرانی و حکمرانی خوب مفاهیمی هستند که امروزه در علوم سیاسی، امور دولتی و به‌ویژه مدیریت توسعه مطرح و به کار گرفته می‌شوند. این مفاهیم در کنار مفاهیمی دیگر مانند دموکراسی، جامعه متمدن، مشارکت شهروندان، حقوق بشر و توسعه اجتماعی و پایدار معنی می‌یابند. در نتیجه، با توجه به موضوعیت یافتن این مفاهیم و ضرورت توجه به آن‌ها به دلیل تغییرات مستمر جوامع و ارتباط آن‌ها با یکدیگر، تعیین سطوح به‌کارگیری و متولیان جاری‌سازی آن اهمیتی شایان توجه دارد. به همین دلیل، ایجاد تمایز و تعریف دقیق هر یک از مفاهیم حکومت، حکمرانی، حکمرانی خوب و مدیریت در دو سطح کشور و شهر می‌تواند به‌طور اعم نقش هریک از عاملان اصلی و به‌طور اخص نقش و مسئولیت مدیران شهری را مشخص کند و براساس آن، امکان تعیین الگوی مناسب و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای مدیریت شهر و بهره‌گیری از مزایای حکمرانی خوب شهری در سایه سازماندهی مناسب فراهم آید (نوبری و رحیمی، ۱۳۸۹: ۵). در حکمرانی خوب، ارتباط سه حوزه دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی حائز اهمیت است. در چنین وضعیتی، حکمرانی خوب در راستای دستیابی به توسعه شکل می‌گیرد. تحت این شرایط، دولت چارچوب حقوقی و محدوده عمل سیاسی را تعیین می‌کند، بخش خصوصی ثروت تولید می‌کند و اشتغال ایجاد می‌کند و جامعه مدنی از طریق بسیج عمومی برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ارتباط متقابل جامعه و سیاست را تسهیل می‌کند. از آنجاکه هریک از این سه حوزه ضعف‌ها و قوت‌هایی دارند، حکمرانی خوب را به‌ویژه در ارتباط با الزام توسعه پایدار به‌منزله وجود یک ارتباط سازنده میان این سه می‌دانند.

در پژوهش حاضر، با تکیه بر شاخص‌های مهم حکمروایی خوب شهری و مؤلفه‌های اصلی آن - که در حال حاضر جایگاه آن در مدیریت شهری مورد تأیید همه است - در راستای دستیابی به هدف اصلی پژوهش تلاش می‌شود. هدف پژوهش نیز عبارت است از سنجش نواحی چهارده‌گانه ایلام به‌لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری و عوامل مؤثر بر آن. امید است نتایج زمینه مناسب‌تری برای حل مشکلات ساختاری و کارکردی ایلام فراهم کند.

مبانی نظری

واژه‌های حکمرانی و حکومت، دارای مفاهیم محض و تخصصی هستند که فارغ از مفهوم، معمولاً جایگزین یکدیگر به کار می‌روند، اما قدمت حکمرانی به تاریخ تمدن بشری برمی‌گردد. واژه حکمرانی از لغت یونانی^۱ گرفته شده است و معنی آن هدایت کردن و راهنمایی کردن یا چیزها را در کنار هم نگهداشتن است، درحالی‌که مفهوم حکومت بر واحد

سیاسی برای انجام‌دادن وظیفه سیاستگذاری دلالت دارد و برجسته‌تر از اجرای سیاست‌هاست. در نتیجه، واژه حکمرانی به پاسخگوبودن هم در حوزه سیاستگذاری و هم در حوزه اجرا اشاره دارد (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۱۴۹). حکمرانی در دهه ۱۹۹۰ به یکی از واژه‌های محوری علوم اجتماعی، به‌ویژه در حوزه نظریه سیاسی، علوم سیاسی و جغرافیای انسانی تبدیل شد؛ بنابراین، حکمرانی را می‌توان کنش، شیوه یا سیستم اداره دانست که در آن مرزهای بین سازمان‌ها و بخش عمومی و خصوصی در سایه یکدیگر محو می‌شوند. جوهره حکمرانی به وجود روابط متعامل بین و درون حکومت و نیروهای غیرحکومتی اشاره دارد (برک‌پور و اسدی، ۱۳۸۷: ۱۸۸). حکمروایی خوب شهری^۱ یکی از چهار ویژگی توسعه پایدار و از ابزار آن به حساب می‌آید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده است. براساس آن، کشورهای درحال توسعه در راستای استقرار و نهادینه‌سازی جامعه مدنی و مشارکت اجتماعی در امور، برنامه‌ها و فعالیت‌های پیش رو را تعریف و تدوین می‌کنند. در نتیجه، هدف حکمروایی خوب، توسعه انسانی پایدار و در کنار آن ایجاد شهری پایدار است و در آن ضمن تأکید بر توجه به کاهش فقر، ایجاد اشتغال و رفاه پایدار، حفاظت و تجدید حیات محیط‌زیست و رشد و توسعه زنان، رویکرد فراهم‌ساختن بستر مناسب به‌منظور مشارکت و اهمیت برنامه‌ریزی مشارکتی برای توسعه و اداره شهر، ایجاد حس شهروندی و شفافیت در برنامه‌ها اهمیت بسیار دارد. در این حکمروایی، شراکت و تعامل میان سه رکن اصلی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی در انجام‌دادن برنامه‌ها و فعالیت‌ها ضروری است (شکوهی و مومنی، ۱۳۹۲: ۲). برایان مک لالین اولین نظریه‌پردازی است که در سال ۱۹۷۳ مفهوم حکمروایی خوب را مطرح کرد (کازمیان، ۱۳۸۶: ۵). از نظر او، «حکومت شهری» باید نسبت به روندهای تغییر در شهر پاسخگوتر باشد، اقداماتش با مسائل شهری و تحول آن‌ها متناسب‌تر باشد، نسبت به اجتماع مسئول و پاسخگوتر باشد و به‌عنوان بخشی مهم از نظام یادگیری اجتماعی بهتر عمل کند و سرانجام نقشی مهم در پیش‌بینی، کشف و استقبال از آینده ایفا کند. این فرایند با وجود شبکه ارتباطات داخل سازمان‌های رسمی حکومت و نظام‌های برنامه‌ریزی آن و همچنین شبکه ارتباطات میان آن سازمان‌ها و اجتماع و نظام‌های شهری آن بسیار متکی است (برک‌پور، ۱۳۸۸: ۴۹۲). در مجموع، حکمروایی خوب شهری را می‌توان شیوه و فرایند اداره امور شهری با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و مدنی به‌منظور نیل به شهر سالم، باکیفیت و قابلیت زندگی بالا و توسعه پایدار شهری تعریف کرد. همچنین، موضوع و دغدغه حکمروایی خوب شهری فقط مدیریت کارآمد نیست، بلکه شامل ابعاد سیاسی مرتبط با دموکراسی، حقوق بشر و مشارکت مدنی در فرایندهای تصمیم‌گیری می‌شود (هابیتات، ۲۰۰۱: ۳۷۲). از برآیند نظریات مختلف، حکمروایی خوب باید هفت ویژگی به این شرح داشته باشد (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸: ۵۲): ۱. پاسخگویی، ۲. شفافیت، ۳. مشارکت، ۴. انصاف و دربرگیرندگی، ۵. اجماع‌گرایی، ۶. کارایی و کارآمدی، ۷. پیروی از قانون.

این حکمروایی تضمین می‌کند که فساد به حداقل برسد، به دیدگاه‌های اقلیت‌ها توجه شود و صدای آسیب‌پذیرترین اقشار اجتماع در تصمیم‌سازی‌ها شنیده شود. همچنین، حکمروایی خوب شهری به نیازهای حال و آینده جامعه پاسخ می‌دهد (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸: ۵۳). در واقع، بهترین و جامع‌ترین سند در این زمینه، در مطالعات و بررسی‌های سازمان ملل به چشم می‌خورد؛ زیرا مفهوم حکمروایی شهری در سال‌های اخیر در کانون توجه این سازمان قرار گرفته است. به‌طور مشخص، سازمان ملل در دومین کنفرانس مربوط به سکونتگاه‌های انسانی، در سال ۱۹۹۶ در استانبول، در دستور کار هابیتات بر این نکته تأکید کرده است که در راستای استقرار حکمروایی شهری در شهرهای جهان قدم بردارد. این سازمان شعار خود را فعالیت‌های جهانی برای حکمروایی شهری خوب قرار داده است (مرکز سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل متحد، ۲۰۰۰: ۱)^۲. در عین حال، سازمان ملل در چارچوب فعالیت‌های خود به‌منظور استقرار حکمروایی

شهری در شهرهای جهان و در قالب برنامه ابتکار عمل حکمروایی شهری^۱ در بیانهای که می‌توان آن را منشور حکمروایی شهری نامید، اصول نه‌گانه زیر را معیارها و ویژگی‌های حکمروایی خوب برشمرده است که این شاخص‌ها به‌ترتیب عبارتند از:

۱. مشارکت شهروندان؛^۲ منظور از مشارکت، قدرت تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌ها و سهیم‌شدن شهروندان در قدرت است.

۲. حاکمیت قانون؛^۳ منظور از قانونمندی در تصمیم‌گیری شهری، وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دوربودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست. پایبندی به قانون، مستلزم آگاهی شهروندان از قانون و همچنین احترام مسئولان به قانون است.

۳. شفافیت؛^۴ نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری است. پنهان‌کاری امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد، درحالی‌که شفافیت مانع از گسترش آن می‌شود. این معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، وضوح اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود استوار است.

۴. مسئولیت و پاسخگویی؛^۵ این معیار بر مسئول‌بودن و به‌عبارت دیگر، حساب‌پس‌دادن مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان استوار است.

۵. جهت‌گیری توافقی؛^۶ شهر عرصه گروه‌ها و منافع مختلف و گاه درحال ستیز با یکدیگر است. منظور از اجماع‌سازی، تعدیل و ایجاد توافق منافع مختلف است. این کار مستلزم وجود ارتباط و تلاش مشترک میان سازمان‌های دولتی، شهروندان و سازمان‌های غیردولتی است.

۶. عدالت و انصاف؛^۷ منظور از عدالت، ایجاد فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی خود، تلاش در راستای تخصیص عادلانه منابع و مشارکت افشار محروم در اعلام نظر و تصمیم‌گیری است.

۷. کارایی و اثربخشی؛^۸ این معیار بر استفاده مناسب از منابع موجود برای تأمین نیازهای شهروندان، ارائه خدمات شهری و رضایت مردم استوار است.

۸. پذیرابودن و پاسخگوبودن؛^۹ این معیار دو نکته مکمل را دربردارد. مسئولان شهری باید هم نیازها و خواسته‌های شهروندان را دریابند و بپذیرند و هم دربرابر آن واکنش و پاسخ مناسب نشان دهند. درنتیجه، همسویی خواسته‌های شهروندان و اقدام مسئولان ضروری است.

۹. بینش راهبردی؛^{۱۰} فرارفتن از مسائل روزمره شهر و پرهیز از غرق‌شدن در آن‌ها، مستلزم وجود بینشی گسترده و درازمدت درمورد آینده یا داشتن بینش راهبردی در زمینه توسعه شهری است (ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲: ۲۱). هدف از حکمرانی شهری تقویت فرایند توسعه شهری است؛ به‌گونه‌ای که در جامعه، زمینه و محیطی مناسب برای زندگی راحت و کارآمد شهروندان، به تناسب ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی آنان فراهم شود. در مباحث گذشته، مفاهیم و روند شکل‌گیری حکمرانی شهری مطرح شد که با توجه به روند یادشده، می‌توان اهداف کلان زیر را برای حکمرانی شهری بیان کرد:

1. The Urban Governance Initiative
2. Citizen Participation
3. Rule of Law
4. Transparency
5. Responsibility and accountability
6. Orientation Consensus
7. Justice and fairness
8. Efficiency and effectiveness
9. Responsiveness
10. Strategic insight

۱. بازساخت جامعه مدنی برای تقویت و اعتلای بیشتر سازمان‌ها، نهادها و جوامع محلی؛

۲. کاهش فقر و جدایی‌گزینی‌های اجتماعی، قومی و فرهنگی در شهرها؛

۳. افزایش مشارکت و مداخله افراد و صاحبان منافع در فرایندهای سیاسی درون شهرها.

حکمروایی شهری به‌طور ویژه نیز اهداف عملیاتی زیر را دنبال می‌کند:

۱. کاهش فساد؛

۲. بهبود کیفیت و افزایش امکان زندگی برای همه شهروندان؛

۳. حفظ دموکراسی؛

۴. ایجاد فرصت و امکان برای مردم به‌منظور نشان‌دادن خواسته‌ها و آمال آن‌ها در زندگی؛

۵. اعتلای امنیت، برابری و پایداری (نوبری و رحیمی، ۱۳۸۹: ۱۲).

در سال‌های اخیر، با روشن‌شدن اهمیت، نقش و جایگاه حکمروایی خوب در برنامه‌های توسعه و جایگاه آن در مدیریت شهری، بسیاری از محققان جایگاه، موضوع، محتوا و شاخص‌های آن را تبیین کرده‌اند که در این راستا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: صرافی و اسماعیل‌زاده (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان جایگاه حکمروایی خوب برنامه‌ریزی شهری طرح متروی تهران، حکمروایی خوب (نظام اداره خوب) را بررسی کرده‌اند که شامل اصولی از قبیل مشارکت، پاسخگویی، شفاف‌بودن، کارآمدی، قانونمداری و مانند این‌هاست. در پژوهش یادشده، به نقش مردم در فرایند برنامه‌ریزی و میزان تعامل اضلاع حاکمیت (مسئولان، مردم و بخش خصوصی) توجه شده است. پس از مراحل مختلف تحقیق مشخص شد در طرح یادشده برنامه‌ریزی برای مردم بوده است نه با مردم. تقوایی و تاجدار (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی، در ابتدا پیشینه حکمروایی خوب را بررسی کرده‌اند و ضمن واژه‌شناسی و ارائه تعاریف و مفاهیم مربوطه، تفاوت‌های حکومت و حکمروایی شهری را بیان داشته‌اند که این تفاوت‌یابی با بررسی ویژگی‌های حکمروایی خوب شهری کامل‌تر شده است. گومز (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان دموکراسی مشارکتی و حکمروایی برنامه‌ریزی شهری در پرتغال ابراز کرده است که امروزه «مشارکت عمومی»، یک موضوع عمومی برای اداره نظام برنامه‌ریزی اراضی است.

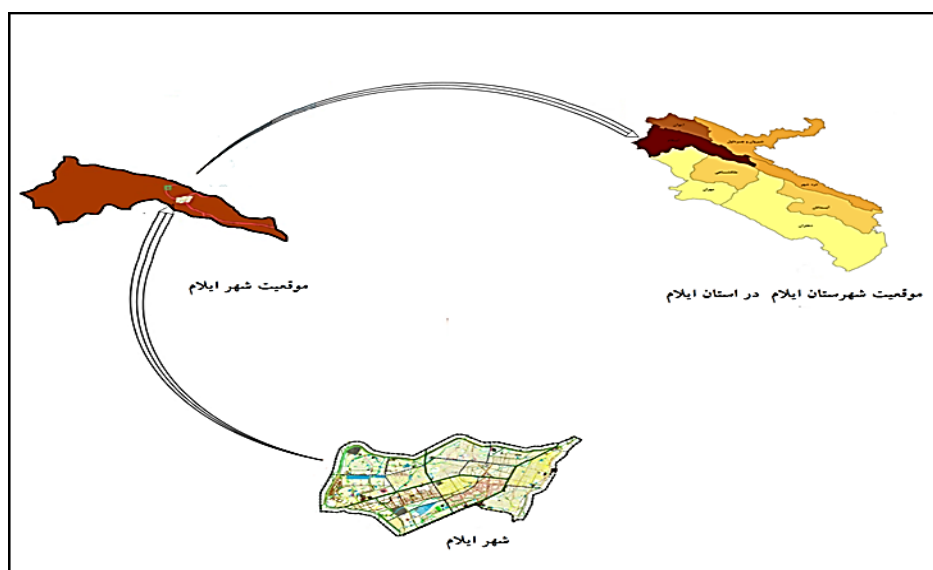
روش پژوهش

روش پژوهش با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت کاربردی آن، توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش به دو شیوه کتابخانه‌ای (کتاب، آمارنامه و...) و میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده است. اخذ داده‌های مورد نیاز به‌صورت پیمایشی بوده و با استفاده از تنظیم و تکمیل پرسشنامه انجام گرفته است. علاوه‌براین، به‌منظور تقویت پایه‌های نظری از مطالعات اسنادی بهره گرفته شده است. اطلاعات حاصل از پرسش‌های پرسشنامه پس از جمع‌آوری، با نرم‌افزار SPSS تحلیل شد تا اهداف مورد نظر این پژوهش محقق شوند.

جامعه آماری تحقیق ۴۲۶۱۳ خانوار ساکن شهر ایلام (براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰) و حجم نمونه ۳۹۷ نفر سرپرست خانوار بوده است که با روش تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. برای پایایی پرسشنامه که به دقت، اعتمادپذیری و ثبات نتایج آزمون اشاره می‌کند از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار محاسبه‌شده ۰/۸۶ به‌دست آمده است. به‌منظور سنجش نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام به‌لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، هفت شاخص پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، مشارکت، شفافیت و اطلاع‌رسانی، عدالت و برابری، کارایی و اثربخشی، انتخاب و سنجیده شده است. تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده به‌صورت کمی و با استفاده از آزمون T-test تک‌نمونه‌ای صورت گرفته است.

محدوده مورد مطالعه

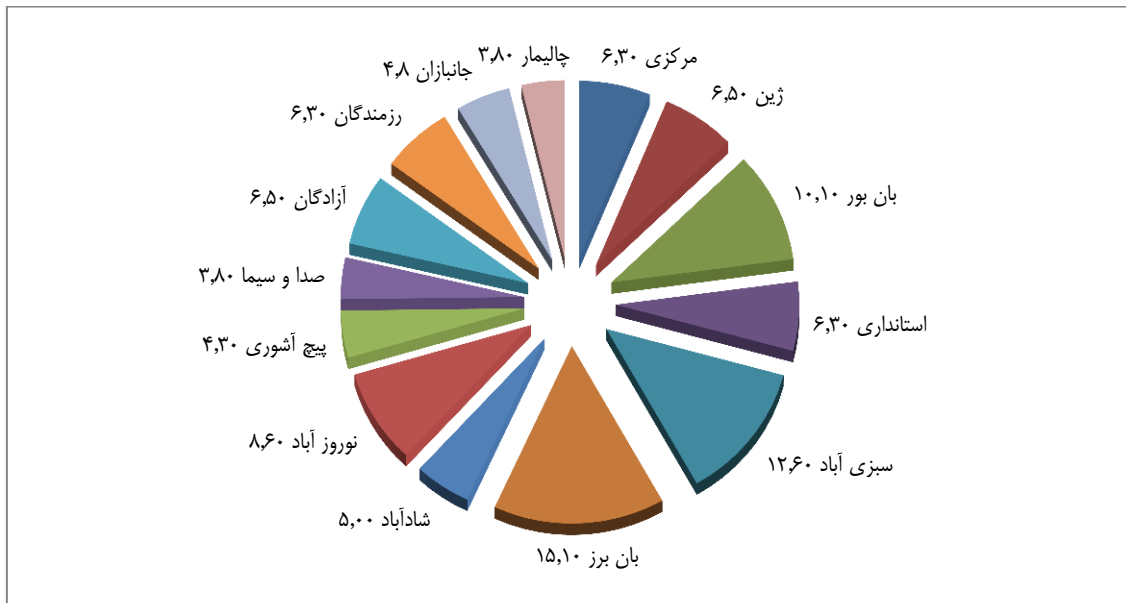
شهرستان ایلام یکی از شهرستان‌های استان ایلام است که در شمال غرب استان قرار دارد و مرکز آن شهر ایلام است. محدوده جغرافیایی پژوهش، شهر ایلام است. این شهرستان ۲ بخش دارد که شامل ۲ شهر و ۴ دهستان و ۷۸ آبادی دارای سکنه است. در آبان ماه سال ۱۳۹۰ جمعیت شهرستان ۲۱۳۵۷۹ نفر بوده است که از این تعداد ۸۳/۳۴ درصد در نقاط شهری و ۱۶/۵۰ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند و بقیه غیرساکن بوده‌اند. جمعیت شهر ایلام به‌عنوان مرکز استان ایلام در سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ برابر ۱۷۲۲۱۳ نفر بوده و ۴۲۶۱۳ خانوار نیز در شهر ایلام سکونت داشته‌اند (استانداری ایلام، ۱۳۹۲: ۲۹).

شکل ۱. موقعیت شهر ایلام در استان و شهرستان ایلام

بحث و یافته‌ها

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد از ۳۹۷ نفر پاسخگویان به پرسشنامه، ۲۹۷ نفر یعنی ۷۵ درصد مرد و ۱۰۰ نفر یعنی ۲۵ درصد زن بودند. از نظر توزیع سنی پاسخگویان، ۳۱ درصد زیر ۳۰ سال، ۳۶ درصد ۳۰ تا ۴۵ سال، ۲۲ درصد بین ۴۵ تا ۶۰ سال و ۱۱ درصد ۶۰ سال و بالاتر بوده‌اند. در زمینه تحصیلات پاسخگویان، ۴۵ درصد تحصیلات دیپلم و پایین‌تر، ۲۰ درصد مدرک کاردانی، ۳۵ درصد مدرک لیسانس و بالاتر داشته‌اند. از نظر اشتغال، ۱۶ درصد از مجموع پاسخگویان بیکار، ۲۷ درصد آن‌ها دارای شغل دولتی، ۱۴ درصد آن‌ها کارگر، ۵ درصد آن‌ها فعال در مشاغل بخش خصوصی، ۳۰ درصد دارای شغل آزاد و ۸ درصد دارای مشاغل دیگر بوده‌اند. براساس مبانی نظری تحقیق، توافق جمعی گسترده‌ای در سطح نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و همچنین صاحب‌نظران و متخصصان توسعه در زمینه شاخص‌های حکمروایی خوب وجود دارد که با توجه به این موضوع و دسته‌بندی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری از دیدگاه بانک جهانی و برنامه توسعه سازمان ملل، هشت شاخص مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌محوری، عدالت و برابری، شفافیت، اجماع‌محوری و کارایی و اثربخشی اصلی‌ترین شاخص‌های سنجش متغیر حکمروایی خوب در محافل و مجامع علمی و دانشگاهی جهان مطرح شده‌اند. براین اساس، ملاک انتخاب شاخص‌های این پژوهش برای بررسی و تحلیل حکمروایی خوب شهری در سطح نواحی شهر ایلام نیز شاخص‌های بانک جهانی و برنامه توسعه سازمان ملل بوده است و از میان این هشت شاخص در این تحقیق هفت شاخص پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، مشارکت، شفافیت و اطلاع‌رسانی، عدالت و برابری، کارایی و اثربخشی انتخاب و سنجیده شده‌اند.

نمودار ۱. جامعه آماری تحقیق در نواحی چهارده گانه شهر ایلام (درصد)

شاخص پاسخگویی

این معیار دو نکته مکمل را دربردارد؛ مسئولان شهری باید هم نیازها و خواسته‌های شهروندان را دریابند و بپذیرند و هم دربرابر آن واکنش و پاسخ مناسب از خود نشان دهند. در نتیجه، همسویی خواسته‌های شهروندان و اقدام مسئولان ضروری است. در این پژوهش، به منظور سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. پاسخگویی مسئولان در جلسات عمومی با شهروندان؛

۲. عمل به وعده‌های داده شده به مردم توسط مدیران شهری؛

۳. سازوکار انتقال خواسته‌های شهروندان.

برای سنجش میزان پاسخگویی از آزمون t-test استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۱ مشاهده می‌شود. در مجموع، با توجه به جدول ۱ و با تأکید بر میزان t به دست آمده (۸/۳۴۰-) که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی دار است، می‌توان گفت بین میانگین واقعی (۲/۰۸) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی دار وجود دارد. به علاوه، از آنجاکه میانگین واقعی به دست آمده کمتر از میانگین فرضی است، از دیدگاه شهروندان، شاخص پاسخگویی در سطحی نامطلوب قرار دارد و شهروندان سطح حکمرانی خوب را در مؤلفه پاسخگویی، پایین‌تر از حد متوسط طیف لیکرت ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۱. میزان پاسخگویی مسئولان شهری

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
پاسخگویی مسئولان	۳۹۷	۳	۱/۹۶	۰/۹۳۰	۳۹۶	- ۱۰/۷۹۰	۰/۰	۰/۵
عمل به وعده	۳۹۷	۳	۲/۱۱	۰/۹۹۴	۳۹۶	- ۸/۵۴۳	۰/۰	۰/۵
انتقال خواسته	۳۹۷	۳	۲/۲۰	۰/۸۹۷	۳۹۶	- ۸/۵۳۰	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۲/۰۸	۰/۷۶۴	۳۹۶	- ۸/۳۴۰	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

شاخص مسئولیت‌پذیری

این معیار بر مسئول بودن و به‌عبارت بهتر چگونگی حساب پس‌دادن مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان استوار است. برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی مدیران شهری در زمینه عملکرد خود؛
  ۲. جبران خسارات ناشی از تصمیمات مدیران شهری به شهروندان؛
  ۳. ارائه گزارش‌های عملکردی فصلی و سالیانه توسط مدیریت شهری به شهروندان.
- به‌منظور سنجش میزان مسئولیت‌پذیری از آزمون t-test استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۲ مشاهده می‌شود.

جدول ۲. میزان مسئولیت‌پذیری مدیران شهری

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
مسئولیت‌پذیری عملکردی	۳۹۷	۳	۲/۱۳	۰/۸۴۶	۳۹۶	-۹/۷۸۹	۰/۰	۰/۵
جبران خسارت	۳۹۷	۳	۲/۱۹	۰/۹۴۲	۳۹۶	-۸/۲۳۷	۰/۰	۰/۵
ارائه گزارش	۳۹۷	۳	۲/۱۰	۰/۹۲۰	۳۹۶	-۹/۳۴۷	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۲/۱۴	۰/۹۸۱	۳۹۶	-۹/۸۴۵	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

براساس جدول ۲ و با تأکید بر میزان t به‌دست‌آمده (-۹/۸۴۵) که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی‌دار است، بین میانگین واقعی (۲/۱۴) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی‌دار وجود دارد. همچنین، از آنجاکه میانگین واقعی به‌دست‌آمده کمتر از میانگین فرضی است، از دیدگاه شهروندان شاخص مسئولیت‌پذیری در سطحی پایین قرار دارد.

شاخص قانونمندی

منظور از قانونمندی، وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دوربودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست. برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. میزان سوءاستفاده مدیران شهری از اختیارات خود به نفع بستگان و نزدیکان؛
  ۲. میزان تأثیرپذیری مدیران شهری از افراد ذی‌نفوذ (صاحبان قدرت و ثروت) در اتخاذ تصمیمات؛
  ۳. میزان مقاومت مدیران شهری در برابر رفتارهای غیرقانونی شهروندان.
- به‌طور کلی، با توجه به میزان t به‌دست‌آمده (۲/۹۷۵) که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی‌دار است، بین میانگین واقعی (۳/۵۴) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی‌دار وجود دارد و از آنجاکه میانگین واقعی به‌دست‌آمده بیشتر از میانگین فرضی

جدول ۳. میزان قانونمندی مدیران شهری

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
سوءاستفاده مدیران	۳۹۷	۳	۳/۳۰	۱/۱۷۸	۳۹۶	۲/۴۰۲	۰/۰۱۸	۰/۵
تأثیرپذیری مدیران	۳۹۷	۳	۳/۷۵	۰/۹۹۵	۳۹۶	۷/۱۶۱	۰/۰	۰/۵
مقاومت مدیران	۳۹۷	۳	۳/۷۱	۴/۰۷۲	۳۹۶	۱/۶۷۳	۰/۰۹۸	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۳/۵۴	۰/۹۸۳	۳۹۶	۲/۹۷۵	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

است، از دیدگاه شهروندان، شاخص قانونمندی در سطح متوسط به بالا قرار دارد. علت بالابودن میانگین شاخص قانونمندی در مقایسه با شاخص مسئولیت‌پذیری این است که قانونمندی یک امر ظاهری است، ولی مسئولیت‌پذیری یک امر باطنی است؛ هرچند افراد در ظاهر قانونمند جلوه می‌کنند، در باطن مسئولیت‌پذیری کمتری دارند.

شاخص مشارکت

منظور از مشارکت، قدرت تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری‌ها و سهیم‌شدن شهروندان در قدرت است. مشارکت شهری را می‌توان به معنای شرکت و حضور جدی و فعال گروه‌های شهری در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی دانست. در پژوهش حاضر، برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. میزان استفاده از نظرهای شهروندان در تصمیمات سازمان‌های شهری؛

۲. میزان واگذاری خدمات و اختیارات سازمان‌های شهری به مردم؛

۳. تمایل به مشارکت در راستای بهبود محل زندگی.

برای سنجش میزان مشارکت از آزمون t-test استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۴ مشاهده می‌شود:

جدول ۴. شاخص مشارکت

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
استفاده از نظرها	۳۹۷	۳	۲/۰۷	۰/۹۸۷	۳۹۶	-۹/۰۳۱	۰/۰	۰/۵
واگذاری اختیارات	۳۹۷	۳	۱/۸۹	۰/۸۶۲	۳۹۶	-۱۲/۲۸۰	۰/۰	۰/۵
مشارکت شهروندان	۳۹۷	۳	۳/۸۴	۰/۹۸۱	۳۹۶	۸/۱۲۵	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۲/۰۶	۰/۷۶۱	۳۹۶	-۸/۰۶۱	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

با توجه به جدول ۴ و با تأکید بر میزان t به دست آمده (-۸/۰۶۱) که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی‌دار است، بین میانگین واقعی (۲/۰۶) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی‌دار وجود دارد. همچنین، میانگین واقعی به دست آمده کمتر از میانگین فرضی است؛ بنابراین، علی‌رغم تمایل زیاد شهروندان به مشارکت به منظور بهبود فضای زندگی، به دلیل پایین بودن میزان واگذاری خدمات و اختیارات سازمان‌های شهری به مردم و همچنین استفاده نکردن از نظرهای شهروندان در تصمیمات مدیران شهری، از دیدگاه شهروندان شاخص مشارکت در سطح مطلوب قرار ندارد و پایین‌تر از سطح متوسط طیف لیکرت است.

شاخص شفافیت و اطلاع‌رسانی

شفافیت نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری است. پنهان‌کاری، امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد، درحالی‌که شفافیت مانع از گسترش آن می‌شود. این معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، وضوح اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود استوار است. برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. وضعیت انتشار رسمی قراردادهای، درآمدها، هزینه‌ها و ...؛

۲. میزان رواج دریافت رشوه از شهروندان؛

۳. میزان اعتماد به صداقت آمارها، گزارش‌ها و وعده‌های مدیران شهری.

برای سنجش میزان شفافیت از آزمون t-test استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۵ مشاهده می‌شود.

جدول ۵. شاخص شفافیت

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
انتشار قراردادهای	۳۹۷	۳	۲/۰۷	۰/۹۶۴	۳۹۶	-۹/۲۴۵	۰/۰	۰/۵
دریافت رشوه	۳۹۷	۳	۲/۵۷	۱/۲۳۱	۳۹۶	-۳/۳۲۲	۰/۰۰۱	۰/۵
اعتماد به آمارها	۳۹۷	۳	۲/۲۶	۰/۹۵۳	۳۹۶	-۷/۳۷۳	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۲/۲۱	۰/۸۵۹	۳۹۶	-۸/۷۳۵	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

با توجه به جدول ۵ و با تأکید بر میزان t به دست آمده ($-۸/۷۳۵$) که در سطح خطای $۰/۰۵$ معنی دار است، بین میانگین واقعی ($۲/۲۱$) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی دار وجود دارد. از آنجاکه میانگین واقعی به دست آمده کمتر از میانگین فرضی است، از دیدگاه شهروندان شاخص شفافیت در وضعیتی مناسب قرار ندارد.

شاخص عدالت

منظور از عدالت، ایجاد فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی خود، تلاش در راستای تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در اعلام نظر و تصمیم‌گیری است. برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. میزان رعایت عدالت در توزیع امکانات شهری؛
۲. میزان اعمال سلیقه و روابط به‌جای ضوابط در سازمان‌های شهری؛
۳. وضعیت دسترسی یکسان همه شهروندان به اطلاعات.

جدول ۶. شاخص عدالت

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
عدالت امکانات	۳۹۷	۳	۲/۵۶	۰/۹۲۱	۳۹۶	-۴/۵۵۱	۰/۰	۰/۵
اعمال سلیقه	۳۹۷	۳	۲/۳۹۶	۱/۰۷۶	۳۹۶	-۰/۸۷۷	۰/۳۸۳	۰/۵
دسترسی اطلاعات	۳۹۷	۳	۲/۱۸	۰/۳۹۷	۳۹۶	-۸/۶۰۲	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۲/۵۴	۰/۸۲۹	۳۹۶	-۴/۲۲۳	۰/۰	۰/۵

با توجه به جدول ۶ و با تأکید بر میزان t به دست آمده ($-۴/۲۲۳$) که در سطح خطای $۰/۰۵$ معنی دار است، بین میانگین واقعی ($۲/۵۴$) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی دار وجود دارد. از آنجاکه میانگین واقعی به دست آمده کمتر از میانگین فرضی است، از دیدگاه شهروندان شاخص برابری و عدالت در سطحی مناسب قرار ندارد.

کارایی و اثربخشی

این معیار بر استفاده مناسب از منابع موجود برای تأمین نیازهای شهروندان، ارائه خدمات شهری و رضایت مردم استوار است. برای سنجش این معیار از سه زیرشاخص استفاده شده است:

۱. میزان رضایت از عملکرد سازمان‌های مدیریت شهری؛
۲. فراهم بودن بستر انجام دادن خدمات اداری با استفاده از فناوری اطلاعات؛
۳. میزان تمایل شهروندان به انجام دادن خدمات اداری با استفاده از فناوری اطلاعات.

جدول ۷. شاخص کارایی

متغیر	تعداد	میانگین فرضی	میانگین واقعی	انحراف معیار	درجه آزادی	T	سطح معناداری	سطح خطا
عملکرد مدیریت	۳۹۷	۳	۲/۶۸	۰/۹۷۶	۳۹۶	-۳/۱۱۴	۰/۰۰۲	۰/۵
بستر انجام دادن خدمات	۳۹۷	۳	۲/۴۲	۰/۸۹۵	۳۹۶	-۶/۲۰۶	۰/۰	۰/۵
تمایل به فناوری	۳۹۷	۳	۴/۰	۰/۸۱۶	۳۹۶	-۱۱/۶۸	۰/۰	۰/۵
پرسش اصلی	۳۹۷	۳	۳/۱۱	۰/۹۳۲	۳۹۶	۸/۵۶۵	۰/۰	۰/۵

منبع: نگارندگان

با توجه به جدول ۷ و با تأکید بر میزان t به دست آمده (۸/۵۶۵) که در سطح خطای ۰/۰۵ معنی دار است، بین میانگین واقعی (۳/۱۱) و میانگین فرضی (۳) تفاوت معنی دار وجود دارد. همچنین، میانگین واقعی به دست آمده بیشتر از میانگین فرضی است؛ بنابراین، علی‌رغم تمایل زیاد شهروندان به انجام دادن خدمات اداری از بستر فناوری اطلاعات (۴/۰) که موجب افزایش میانگین شاخص مذکور شده است، شاخص کارآمدی و اثربخشی از نظر دو مؤلفه میزان رضایت از عملکرد سازمان‌های مدیریت شهری (۲/۶۸) و نیز فراهم بودن بستر انجام دادن خدمات اداری با استفاده از فناوری اطلاعات (۲/۴۲) پایین‌تر از سطح متوسط طیف لیکرت قرار دارد و از این لحاظ نتوانسته است رضایت شهروندان را تأمین کند.

نتیجه‌گیری

مدیریت شهری عاملی بسیار مهم است که تأثیر فزاینده و تعیین‌کننده بر دیگر عوامل سازنده زندگی شهری دارد. هر فعالیت اجتماعی بدون وجود مدیریت سازمان‌یافته که اهداف و ابزارهای رسیدن به آن‌ها را مشخص کند و فعالیت‌ها را هماهنگ سازد، از هم می‌پاشد و به بی‌نظمی گرایش پیدا می‌کند. به این ترتیب، شهر نیز پیچیده‌ترین و متنوع‌ترین جلوه‌های زندگی بشری را در خود دارد و بدون وجود نظام مدیریت شهری - که ضمن انجام دادن برنامه‌ریزی‌های لازم برای رشد و توسعه آینده شهر، با مسائل و مشکلات کنونی آن مقابله کند - بی‌سامان می‌شود (سعیدینیا، ۱۳۸۲: ۱). شرایط و محیط لازم برای موفقیت مدیریت شهری، یکپارچگی تصمیمات، داشتن اختیار بر منابع، هماهنگی و توان اجرایی و نظارتی در سطح شهر است که در صورت وجود حکومت شهری این شرایط به بهترین وجه برآورده می‌شود (صرافی، ۱۳۸۲: ۸۱). شورای شهر و شهرداری ارکان اصلی مدیریت شهری را در شهرهای امروزی ایران تشکیل می‌دهند. در بخش تصمیم‌گیری شورای شهر و در بخش اجرا شهرداری‌ها هدایت توسعه شهری را بر عهده دارند. مدیریت شهری به شکل سنتی با توجه به پیچیده‌تر شدن مسائل و مشکلات شهری، پاسخگوی مدیریت و اداره بهینه شهرها نیست. به همین دلیل، در سال‌های اخیر رویکردهای متعددی در حوزه مدیریت شهری به منظور عملکرد بهینه این مدیریت مطرح شده است که از جمله مهم‌ترین این رویکردها می‌توان به حکمروایی خوب شهری اشاره کرد. طی چند دهه اخیر، حکمروایی خوب شهری اثربخش‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت پیچیده و چندسطحی شهرها مطرح شده است. به دنبال ایجاد وسایلی برای تسهیل مشارکت فعال و خودجوش است. مؤلفه‌هایی چون شفافیت، پاسخگویی، مشارکت، قانونمداری، کارآمدی، اجماع‌گرایی و عدالت به عنوان تنها راه‌هایی از مشکلات فعلی و ترسیم مطلوب چشم‌انداز آینده، نقش محوری در برنامه‌های مدیریت شهری ایفا می‌کند. در این پژوهش، حکمروایی خوب شهری در نواحی چهارده‌گانه ایلام به لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری تحلیل و ارزیابی شده است و براساس نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای،

شهروندان سطح حکمروایی خوب را در ایلام کمتر از حد متوسط ارزیابی کرده‌اند. در نتیجه، نظام مدیریت شهری ایلام علی‌رغم تلاش‌های خود نتوانسته است رضایت شهروندان را جلب کند و آن‌ها سطح هفت شاخص تعیین‌کننده حکمروایی خوب یعنی پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، مشارکت، شفافیت و اطلاع‌رسانی، عدالت و برابری، کارایی و اثربخشی را پایین‌تر از حد متوسط طیف لیکرت ارزیابی کرده‌اند.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی و مرتضی اسدیان، تحلیل و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران مورد شناسی: شهر کاشمر، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، ۱۳۹۲، شماره ۶، ص ۲۱.
۲. برک‌پور، ناصر و ایرج اسدی، ۱۳۸۷، نظریه‌های مدیریت و حکمروایی شهری، انتشارات معاونت پژوهشی، دانشگاه هنر تهران.
۳. برک‌پور، ناصر، ۱۳۸۸، حکمروایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران، مجموعه مقالات کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.
۴. پاتر، رابرت و دیگران، ۱۳۸۴، شهر در جهان در حال توسعه، ترجمه کیومرث ایران‌دوست و دیگران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۵. تقوایی، علی‌اکبر و رسول تاجدار، ۱۳۸۸، درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکرد تحلیلی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۳، صص ۵۲-۵۳.
۶. ترابی، علیرضا، مدیریت پایدار شهری در گرو حکمروایی خوب، نشریه شهرداری‌ها، تهران، سال ۱۳۸۳، شماره ۶۹، صص ۶.
۷. شریفیان ثانی، مریم، مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری، فصلنامه مدیریت شهری، سال ۱۳۸۰، شماره ۸، صص ۱۴۹.
۸. سعیدینیا، احمد، ۱۳۸۳، مدیریت شهری، جلد یازدهم، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، تهران.
۹. شکوهی، محمداجزا و میترا مومنی، ۱۳۹۲، بررسی میزان آگاهی شهروندان از خدمات‌رسانی شهرداری و تأثیر آن بر مشارکت در محله هاشمی شهر مشهد، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران.
۱۰. صرافی، مظفر، ۱۳۸۲، بازنگری ویژگی‌های اسکان خودانگیخته در ایران، در جستجوی راهکارهای توانمندسازی، مجموعه مقالات حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، جلد اول، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
۱۱. کاظمیان، غلامرضا، درآمدی بر الگوی حکمرانی شهری، فصلنامه جستارهای شهرسازی، سال ۱۳۸۶، شماره ۱۹-۲۰.
۱۲. مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، استانداری ایلام، معاونت برنامه‌ریزی.
۱۳. مرکز سکونت‌گاه‌های انسانی سازمان ملل متحد (هابیتات)، ۱۳۸۸، شهرها در فرایند جهانی شدن، گزارش جهانی سکونت‌گاه‌های انسانی، ترجمه رضا پورخرمدند و دیگران، چاپ اول، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۱۴. موحد، علی و دیگران، بررسی حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مورد مطالعه منطقه ۱۹ شهرداری تهران)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال ۱۳۹۳، شماره ۷.
۱۵. نوبری، نازک و محمد رحیمی، ۱۳۸۹، حکمروایی خوب شهری (یک ضرورت تردیدناپذیر)، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، دانش شهر، شماره ۱۱.
16. Ebrahimzadeh, I. and Asadi, M., 1392, **Analyze and evaluate the implementation of urban good governance in the Iranian city of Kashmar**, Geography and Urban Planning - Regional, Vol. 6, No. 6, PP 21. (In Persian)
17. Burke Pour, N. and Asadi, I., 1387, **Theory of management and urban governance**, Publications Research Center, Tehran University of Arts. (In Persian)

18. Burke Pour, N., 1388, **Urban governance and urban management system in Iran**, Planning and Urban Management Conference Proceedings. *(In Persian)*
19. Potter, Robert et al., 1384, **City in the developing world**, Translated by: Irandoost, K. et al., Publishing Organization and Administers the Country's Municipalities. *(In Persian)*
20. Taghvaei, A. and Tajdar, R., 1388, **Introduction to urban good governance analytical approach**, Journal of Urban Management, Vol.23 No. 23, PP. 52-53. *(In Persian)*
21. Torabi, A., **Sustainable management depends on good governance**, Municipal Publications, Tehran, 1383, Vol. 23, No. 69, PP.6. *(In Persian)*
22. Sharifian Sani, M., **Citizen participation, urban governance and urban management**, Urban Management Journal, 1380, Vol.8, No. 8, PP.149. *(In Persian)*
23. Saiedniya, A., 1383, **Urban Management**, Vol. 11, Organization of Municipalities and Dehyariha, Tehran. *(In Persian)*
24. Shekahi, M. A. and Momeni, M., 1392, **To evaluate the awareness of the citizens of the municipality and its impact on participation in community service Hashemite city of Mashhad**, 1st National Conference on Geography, Urban Planning and Sustainable Development, Tehran. *(In Persian)*
25. Sarrafi, M., 1382, **Reviewing the characteristics of spontaneous settlements in Iran**, In Search of Empowerment Strategies, Proceedings of Suburbia and Informal Settlements, Vol. 1, University of Welfare and Rehabilitation Sciences. *(In Persian)*
26. Kazemian, G., **Introduction to the pattern of urban governance**, Urban Queries Journal, 1386, No. 20-19. *(In Persian)*
27. Statistics - of Iran, 1390, **The general population and housing census**, Ilam Governorate, Planning. *(In Persian)*
28. United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), 1388, **The cities in the process of globalization, the World report on human settlements**, Translated by: Pourkhrdmand, R. et al., 1st edition, The Center of Studies and Planning in Tehran. *(In Persian)*
29. Movahed, A. et al, **The urban good governance in urban neighborhoods (the case of Tehran 19th District)**, Studies on Urban Planning, 1393, Vol. 7, No. 7. *(In Persian)*
30. Nobari, N. and Rahimi, M., 1389, **Urban good governance (an undeniable necessity)**, Centre for Studies and Planning in Tehran, Danesh Shahr, No. 11. *(In Persian)*
31. Unchs, 2000, **Norms for Good Urban Governance**, www.UNCHS.org
32. UN-HABITAT, 2009, **Urban Governance index (UGI) a tool to measure Urban Management Programme**.
33. UN-HABITAT, 2003, **Urban Management Program (UMP)**, what is the Urban Management Programme.
34. UNCHS, 1997, **United Nations Commission on Human Settlements**.
35. Progress in achieving good urban governance, 2009, www.un habitat.org.